Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувла 1923 шера денз ★ ЕРА, 7 ИЮЛЬ, 1988 ШУ. ★ № 81 (7584). ★ Мах 3 кеп.

«Перестройка идеяшеи гIулакхашеи общество вIашкаозаш, болхлой класса, ахархой, интеллигенце творчески хьинар айдеш латт. Нах тийшаб перестройках, из кIоаргъяра, дIайолаяь революционни эргалонаш юхаерзае йиш хургйоаца хьал оттадара тIехьа ба уж.»

КПСС XIX ЕРРИГСОЮЗНИ КОНФЕРЕНЦЕ РЕЗОЛЮЦЕШ

КПСС XXVII съезда решенеш кхоачашъярахи перестройка кIоаргъяра декхарехи

1. XIX Ерригсоюзни партийни конференце, «КПСС XXVII съезда решенеш кхоачашъярахи перестройка кIоаргъяра декхарехи» КПСС ЦК Гененральни секретара М. С. Горбачева яь доклади, иштта шийтталагIча пятилетка хьалхарча ахане керттера итогаши йийца а йийца, белгалдоаккх: ЦК апрельски (1985 ш.) Пленумеи парте XXVII съездеи парте хьабийлла советски общество революционни кердаяккхареи из социально-экономически дегIакхувлареи стратегически никъ хадданза чакхбоаккхаш хилар. Соцадаьд мохк экономически социально-политически кризисага бодаш хинна хилар.

Перестройка идеяшеи гIулакхашеи общество вIашкаозаш, болхлой класса, ахархой, интеллигенце творчески хьинар айдеш латт. Нах тийшаб перестройках, из кIоаргъяра, дIайолаяь революционни эргалонаш юхаерзае йиш хургйоаца хьал оттадара тIехьа ба уж.

Демократизацеи гласностои овлангара денз хувцадалийтад идейно-политически общественнии хьал.

Мехка экономика тоаяра, из наьха хьашташ дизза кхоачашдаргахьа тIаерзаяра процесс дIайолаеннай. Низ болаш йоагIа боахам лелабара керда методаш. Паччахьалкхен предприятех (объединенех) долча Законага хьежжа объединенеши предприятеши хозрасчетагеи самоокупаемостагеи йоахаш латт. Кийч а даь, шерра дийца тIайийцад кооперацех дола Закон. Вахара юкъейоагIаш я подряда а аренда а, иштта индивидуальни къахьегама гIулакхий ларде гIоллара къахьегама чурча производственни отношеней керда, прогрессивни формаш. Экономика юххьанцарча звеньяшка боахам лелабелга эффективнегIа хургдола аьттув болашагIдола хьалаш хьакхоллара тIаерзаяь доалделга вIаштIехьдаккхара структурашка перестройка еш латт. Парте инициативагIа дIабоаржабаьча балхо къахьегамхой реальни пайдаш айделга юхаоттадир. Кхачан продукташи халкъа эша хIамаши дукхагIа хилийтар, нах чубаха цIенош хьалделга шердара практически де дезараш кхоачашдеш да. Реформа еш я образованена а унахцIено лораяра а. Духовни вахарах мехка прогресса низбола фактор хулаш йоагIа.

ТоЪал болх баьб дуне дегIадара вай ханара реальносташ дикагIа кхетаяра, вай арахьара политика кердаяккхара а цун динамизм хилийтара а.

Цу тайппара, советски общества вахаре кIоаргагIа чуйолаш латт перестройка, цо цунна тIа-тIа чIоагIлуш йола эргалонаш яра воздействи ю.

Цунца цхьана конференце белгалдоаккх, перестройка процессаш вIашдухьаленаш йолаш. чоалхане, хала, къаьначои кердачои шоайла къувсаш дIайолхаш хилар. Позитивни тенденцеш хьагуш я. долаш да хьалхара результаташ а, хIаьта а овлангара хувцамаш хиннадац экономически, социальни, культурни дегIаухача. Баргалъетташ йола механизм йизза вIашагI а яьккхаяц, сихдара механизмаца хийца а яц. Экономика дукхагIча даькъе экстенсивни наькъагIа дIайодаш я. Валовни боарамийи Iоткъама кIалхарбовлалац хIанз а.

Экономика структура керттерча даькъе затратни хьисап долаш я. Меллашха дIаяржаш я Iилман-технически прогресс, къаман доход дукхагIа хилийтареи ресурсаш кхоярен планаш кхоачашъеш яц. Продукце дикала хьакъехьа а хоалуш тоаденна хIама дац. Чоалхане долаш дусаш да мехка финансови хьал а. ХIанз а низкъала да кхачанца, халкъа эшача товарашца Iалашделга, гIулакх лоаттадара даькъера наьха хьашташ а лерттIа кхоачашдеш дац. ДIахо а ира йолаш юсаш я нах чуIеча фусамий проблема.

Обществана демократизаця яра нийсса ерригача вай перестройка лард я радикальни экономически реформа. Реформага хIанз керда стимул кхоач политически система эргаяккхаргара. Из керттерча даькъе чакхъяьккха хила еза укх пятилетке. Ший аргIанна, цунах тийша я политически системана вай е лерхIача эргалоний темп а толам а. Цунца цхьана юкъейоалаеш йола экономически механизм латтачара меттахьйоалалац центральни ведомствашка цу хьакъехьара партеи правительстваи соцамаш доаггIача хьисапе кхоачаш ца дар бахьан долаш. Экономика интенсивно дегIайоалаяра цIенхаштта новкъарле йолаш юсаш я уравнительности иждивенчествои. Ледерлонаш гучаювлийт боахам лелабара кооперативни, подрядни, арендни формаш шерра дIайоаржаяра хьалаш хьакхоллача.

Перестройка процессаш юхакъувл дегIаухар сеца лаьттача ханарча халача тIехьено. Цхьабакъда, лаьрхIа хинна хувцамаш делга иштта мела лелаш хилар духхьал цунца дашха йиш йолаш дац. Дуккхачун овлаш партийни, пачхьалкхен, боахама органий, общественни организацей хIанзарча балха кхоачамбоацарашка долх КПСС XXVII съезда, КПСС ЦК январскии июньскии (1987 ш.) Пленумий решенеш кхоачашъеча доаггIача тайпара тIатеIIа а лаьрхIар чакхдаккха гIерталга а доацаш да. Хала булл шоай никъ кулгалдара кердача демократически методаша, дар гуччахьа хиларо, гласносто, царна новкъарле ю консерватизмо, инертносто, уйла ечеи болх бечеи йолча догматизмо. Общества тайп-тайпарча звеньяшка, цу юкъе къахьегама коллективаш а йолаш, къахьегамца, гIулакхаца йола уйла хувцаеннаяц. Ший декхараш доаггIача тайпара кхоачашделга норма а хинна хIанз а дIаэттадац. Перестройка дIадехараштa жоп луш бац къахьегама дисциплина боарам а. Из дерригa а Iаткъ бухсоцаш йолча балха результаташтa.

Общественни, паччахьалкхен, боахама дерригача лагIашка хIанз а дукха ба командно-административни методашца дIакъаста ловш а е из де могаш а боаца, кердадар лазар мо тIаэцаш бола нах. КIезига бац перестройка масштабашеи кIоаргалонои кхерабаьраш, ах никъ баьчул тIехьагIа саца, перестройка революционнни чулоацам ах мара доацача гIулакхашца готбе ловраш. Цу цхьан ханна долаш да гIулакхаш искусственно дIахьалхашка тетта, этапашта тIагIолла тIехкхоссале гIертилга, хьахозаш да цхьан тоссадаларца, объективни предпосылкаш хилар а общественни сакхетама боарам а кхета а ца беш, дерригa а къоастаде деза яха тIахьехамаш.

Административно-командни система оамалца йолаш йола доалдара бюрократически методаш дIаяхар духьа конференце хаьдда хьаллоац министерствайн кхыйолча центральни ведомствайн балха функцеш а стиль а хувцара, совйола звеньяш дIаяхара а цар бокъонаш моттигашка дIаялара а, аппарат тоъал дукха кIезигъяраи цунна чуйоагIача кадрай квалификаци лакхъяран тIаберзабаь никъ.

Из гIулакх йIаьххача хана гаьнадаккха йиш йолаш дац.

Дуккхача партийни организацей болх перестройка дIадехараштa тIехьабусаш ба, царна ший ханнахьа а нийса а мах бе мегадац дегIаухалга юхакъувлара бахьанашта, фу хургда-те яхаш хьежаш я уж, ширдаьнначунца къувсачен балха керда формаш а методаш а сихха караерзаечен мелаI гойт цар.

Цу дерригне а хьахьокх, перестройка дIахо кIоаргъе езалга а из юхалостае йиш йоацаш хилийтара тешшаме гарантеш эшалга а. Конференце белгалдоаккх, перестройка — социализм чIоагIъяраи дегIайоалаяраи, халкъа хьашташка хьежжа общественни дегIаахара къоастаянза яргйоаца проблемаш къоастаяра хила йиш йола цаI мара боаца никъ болга. Из никъ юха ца доалаш а тIатеIIа а, халонашта сатохаши хIара этапе таронех реалистически пайда эцаши бе беза.

Конференце лерхI, политически системана кардинальни реформа яр тахан хьалхарча плане даьнналга. Духхьал из да общественни вахара дерригача доакъошка перестройка кIоаргъяра, из юхалостае йиш йоацаш хилийтара гарантеш Iалашъяра керда таронаш хьаелла езалга.

2. Социально-экономически сфера лоархIаме декхар — халкъа хьал-таро къоастаянза яргйоаца проблемаш къоастаяр сихделга.

Эггара хьалха вIаштIехьдаккха дезаш да мохк кхачанца Iалашбар тоъал чIоагIагIа тоаделга Из Iалаьмате доккха социально-экономически дош да. Из кхоачашдарга бода эггара лоацагIбола никъ подряда а аренда а тайп-тайпара формаш дегIайоалаяра, долаш долча боахамий доазонашка санна, хIаьта иштта экономика кхыйолча предприятешцеи доакъошцеи цхьана кооперативий шера сеть хьаяра кIийлен тIа колхозийн совхозийн потенциал ма хулла чIоагIагIа гучаяккхарга гIолла чакхбоал. Эшаш да юртбоахама продукцена транспортировка яра, из чакхъяккхара, лелаяра, маьхалъяккхара тIехьатетта йиш йоаца де дезараш делга, цу доакъой предприятешта керда технически Iалашо яраи уж хьалъяраи хьахьожаьча средстваех эффективно пайда эцалга.

Конференце лерхI, колхозаши совхозаши боахам лелабара кердача принципашка йовлара эшаш дола хьалаш массанахьа хьахиннад, аьнна, хIаьта из дара духьале еш йола новкъарленаш — моттигашка а центре а — дIаяха еза. Из декхар къоастадеча къаьстта чIоагIа бехктокхам тIабуж колхозий а совхозий а кулгалхоштеи специалисташтеи, юртарча коммунисташта, халкъа депутатий Советашта.

Iалаьмате сиха соцаде деза колхозаштеи совхозаштеи мичча бесса а командаш тела гIертилга. Царна шоашта могаргда чурчабоахама гIулакхий дешаш шоай лоIамагIа къестаде, боахамашта юкъерча бувзамий а производственни гIулакхаш дара а формаш белгалъяха. ХIанзарча ханара аграрни политика керттера дешаш да юрт социальни кердаяккхар, юртарча къахьегама а вахара а хьалаш тоадар, эшшаш йолча материально-технически ресурсашца из Iалашъяр. Аграрни политика маIан сенах латт аьлча, из латт городаи, юртаи юкъера социально-экономически нийсхо юхаметтаоттаярах, юртабоахама шийна чухь йола производственни отношенеш хувцарах.

Боахам лелабара кердача механизма таронех пайда а ийбеш, бе-беча товарашцея деча гIулакхашцеи рынок хьалъюзалга сихде, наьха хьашташ кхоачашдара эшаш дола товараш арахецилга алсамдаккхара тIехьара болх массе а моттигашка боаржабе беза. Йигача промышленноста а дуккхача наха хоатташ дола товараш арахецача кхыйолча отраслешта а овлангара денз перевооружени е еза. Шерра пайда ийбе беза моттигерча ресурсех, кооперативни боламеи сага индивидуальни къахьегареи таронех. Регионе бахача наьха хьашташ кхоачашдар духьа товараш арахецалга алсамдаккхарца дукхагIа хьашт долаш хилийта еза моттигера Советаш, къахьегама коллективаш.

Конференце могадаьд 2000 шерага практически хIара дезал къаьсттача квартираца е ший доалахьарча цIеношца Iалашбара КПСС XXVII съездо оттадаь декхар кхоачашдар духьа фусамаш хьалъяра объемаш, темпаш цIенхаштта алсамъяхара а цар дикал лакхъяра а тIадерзадаь чакхдаьха гIулакхаш. Паччахьалкхен, кооперативни а наьха шоай доалахьара а фусамаш хьалъяра масштабаш, цу гIулакха тIара къахьегама коллективай, моттигерча Советий инициатива шеръялара гIишлон индустри эсала хиларо, хIаьта эггара хьалха гIишлон материалаш тоъаш ца хиларо, лаьрххIа йолча машинийи оборудованеи иррача дефицито баргал еттилга белгал а доахаш, СССР а союзни республикай а паччахьалкхен органаша уж дешаш тIехьашка а ца тетташ кхоачашде дезилга хьалхадоах конференце.

Цу цхьан ханна тахка а техка кхоачашде деза фусамий фонд хила доаггIача хьале лоаттае езаш хиларца, квартираш дIа-са екъара тIехьа демократически тIахьожам лоаттабар Iалашдарца а фусамех бала беза мах телача нийсхон порядок оттае езаш хиларца а дувзаденна дола дешаш.

ЛоархIамегIа дола декхар лерхI конференце унахцIеной гонахьара средаи лораяра, мехкара экологически хьал тоадара тIалеста тIайийца йола программаш шеко йоацаш кхоачашъелга. Цу сферашкарча ерригача мероприятей кIийленга латта деза наьха хьашташ, социальни ориентаци, хIаьта балха эффективность — холуш айе еза экономически стимулированеи хIанзарча ханара Iилма-инженерни Iалашо ярен методаш юкъейоалаяра чотагIа.

Ерригача структурнии инвестиционнии политика юкъмоттиг, воспроизводства темпаши пропорцеши вIашагIйохкара юххьанцара кIийле а хинна дIаотта беза экономикана йола социальни ориентаци хувцара тIаберзабаь бола КПСС XXVII съездо белгалбаьккха никъ. Экономически дегIаахара кердача чулоацамца, производствана массе оагIорахьа интенсификаци ярца, ресурсаш кхоярца, Iилма-технически процесс сихъярца, машиностроенена еча реконструкцеца айхха бувзабенна ба из. Цу тайпара дош дувцаш хиларца белгалйоалаш хила еза кхойтталагIча пятилетка концепци а.

Экономически реформа дегIакхувлаши кIоаргъеши чакхдаккха дезаш да керда экономически механизм вIашагIйоллилга, реформа принцигаш хIара юххьанцарча къахьегама келлективага, хIара балха моттиге дIакхачийта еза. Сихха айде деза тIеххьара хьахулаш долчунца ма могга дукхагIа нах хьашт долаш хулга, овланга денз дIахоачаш дIаяккха еза уравниловка, цун боарамга, хIаьта къаьстта цун дикалга хьежжа, къахьегамах мах телара принцип майрагIа а массанахьа а кулге лувца еза, нийсдалийта йиш яц во болх бешшехьа а хIама ца эшаш ваха йиш хилар.

Конференце белгалдоах, экономически социальни дерригa декхараш кхоачашделга духхьал советски наха тIагIертта а лакха овсарле йолаш а беча балха кIийлен тIа мара Iалашде йиш йоацилга.

Мегардолаш лархIа хIанзарча пятилетка доазонашка боахам лелабара механизм нийсъяр кхоачашделга; центре а моттигашка а доалдара организационни структураштa, арахьараэкономически система бувзамашта перестройка елга. Ма хулла сихде производства средстваш оптови хьисапе йохкарга довлилга, бюджете, финансово-кредитни системе, банкай балха порядок яр юкъе а долаш халкъа боахам финансови тоабара программа кхоачашъелга. Дерригхалкъо дийцачул тIехьагIа маьхаш увттадеча реформа е, оптови, закупочни, рознични маьхашка юхахьажа. Рознични реформа еча чIоаггIа ларде лувца, е принцип, маьхаш хувцаро наьха вахара боарама цхьаккха тайпа зе дергдоацаш.

3. Революционни перестройка ма могга общества интеллектуальни, духовни потенциала хьинар ай ца деш, Iилманеи техникеи прогресс ца еш. Iилманхой а инженерни а кадраш юкъехьош дола Iилма-технически дакъа лакх ца деш, цар лоархIам лакх ца беш, балха хьалаш тоа ца деш, дешара еррига система хIанзарча боарам тIа ца йоаккхаш, халкъа юкъара а политически а культура дегIа ца кхувлаш е йиш яц.

Конференце белгалдаьккхад фундаментальни а прикладной а Iилмаш интенсивно дегIакхувлар, хIама лохаш гучадаьккхареи изобретении практика юкъекхувлачара, Iилман производствацa массазара бувзам оттабечара ира проблема къоастаяр чIоагIа лоархIаме долга. Iилман вахар вIаштIехьдоаккхача керда формаш эш. Догматизмеи вахарца хийра хилареи хьадда эшадинза даргдоацача общественни Iилмашка овлангара кIоаргга перестройка е еза. Цар декхар — социализм дегIакхувлара актуальни а перспективни а дешаш, дуне дегIаахара проблемаш творчески къестаелга. политика лаьрхIа, общества лаьрхIа деш дола реальни гIулакх лакхделга.

Конференце Iилма а культура а сферана дIахо демократизаци ярах, общества перестройка ечара дIадехарашка хьежжа хургйолаш цу сфера материальни база хьаярах, дегIакхувларах дийцар. Дуккхача тайпара хIама лаха, художественни хьисапе бакъдар довза гIертар, состязательность, новаторство, преемственность хьаллоацаш парте догдоах Iилма, литература, искусства деятелаш халкъа хьалхашка хьинаре, шоай берригa низ дIабохийташ, лакха бехктокхам болаш къахьегаргхиларах.

Конференце принципиальни лоархIам болаш лоархI перестройка теоретически арсенал алсамъяккхар, идеологически болх эргабаккхар цун чулоацамга, вахара бакъдолчун оазага хьежжа из рутинах, даьссача хабарех, шаблонех мукъабаккхар, нахаца царна дагадоахкача дешаех лаьца нийсса а духьаллара а къамаьл де хар.

КПСС, ерригача вай общества бехктокхаме декхар — къона ноахала кхетам балар а из хьадар а. Конференце дIадех леррагIа а сихха а юкъерчеи лакхерчеи школа реформа елга. Из доагIа цар материальни база чIоагIъяра, хIаьта керттера — хьехархочун, преподавателa, воспитателa лоархIама.

Партена кагирхоех перестройка хьинарера а инициативни а низ гу. Конференце лерхIачох хьалкхувш латтача ноахала хьакъехьа чIоагIа, бIарчча паччахьалкхен политика хила еза. кагирхошта ма хулла хьалхагIа шоай лоIаме хилар тIаэца, максимально шоай таронаш гучаяха, шоай вахарера лерхIараш кхоачашде, ший ханнахьа мехка кхела хьалхашкара, социализма кхела хьалхашкара экономически, политически, моральни бехктокхам хьатIаэца кийчваь хилийта таро лургйола хьалаш хьадергдола.

Конференци комсомола партийни кулгалдара йола ленински традицеш йизза юхаметтаоттаяра, цун организационни ший лоIаме хилар а лорадара, политически балхеи политика оттаечеи дакъа лаца, партийни, советски, боахамий органашка кагирхой хьашташ лораде бокъонаш ялара тIехьа а. Комсомола ерригача общества хьалхашка къаьстта бехктокхам тIабуж пионерски боламе — цу гражданственностеи нравственностеи юххьанцарча школе беча балха.

Юкъарчал доаццаш, кхалнаьха хьаштех хьокхалуш йола проблемаш сихагIа къестаянза яргйоацаш хилара теркам тIабохийт конференце. Лохехьара денз лакхехьа кхаччалца йолча кулгалдара органашта шерра юкъекхувла беза кхалнах. Динза даргдоацар да обществеи политически вахареи цар лоархIам лакхбелга, наьна авторитети бокъои лораелгеи гадоаккхилгеи, цо ший декхараш кхоачашдара хьалаш хьакхоллалга, къоначa дезалий чIоагIагIа йоакхо елга.

4. Конференце могаю М. С. Горбачева доклада тIа белгалъяьха политически системана реформа ярах йола предложенеш. уж практически кхоачашъяра тIехьа а я.

Боккха лоархIам болаш да партийнии пачхьалкхени органий функцей доазув къоастаделгеи лохехьара денз лакхехьа кхаччалца Советий полновласти юхадийнъелгеи. Судебни системана, паччахьалкхеннеи гражданаштеи юкъерча вIаши леладеча гIулакхашта правовой регулировани елга, общества берригача члений политически, экономически, социальни, хIаране ший, бокъонаш лораелга Iалашдеш йолча кхыча институташта реформа ярца цхьана из бухсоццаш тIадерзадаь да цун лакхера принцип дерригa а берригаш а юкъарчал доаццаш закона кара хилар хургйола социалистически правовой паччахьалкхе хьакхоллилга чакхдаккхар хургда.

Политически система эффективни функционироване лоархIамегIа йола предпосылкаш хет конференцена СССР халкъа депутатий съездаш гулъе езаш дола паччахьалкхенара лакхера Iаьдал эргадаккхар, шин палатай регулярни ларда тIарча Лакхехьарча Совета болх тоабар, Лакхехьарча Совета Председателa пост хургйолаш оттадар, цар шоай прерогативех демократически пайда нийбар, СССР Министрий Совет а чуйоагIача Iаьдала ерригача лакхерча эшелонаша конституционно регламентированни вIаши гIулакхаш леладар.

Конференци тIехьа я перестройкагIа доаггIача тайпара общественни организацейи объединенейи — профсоюзни, комсомольски, кхалнаьха, ветерански, кхыча творчески союзий — болх кердабаккхара, политически система функционироване. дерригача халкъа вахара хьал тоадара бахача наьха тайп-тайпарча тIоаний хьашташ кхоачашдечареи царна координаци ечареи цар лоархIам дикка лакхбара.

5. Конференце белгалдоаккх, шийна революционни инициатива тIа а ийца КПСС мегад обществаи парте шийн хьала объективни критически анализ е, перестройка программа оттаьй, цун идеяшта гонахьа кхотабаьб дуккха нах, общественни отношенеш революционно хувцара практически болх вIаштIехьбаьккхаб, аьнна. Цу тайппара, Коммунистически парте цIаьккха а хьахьекхар общества программни лерхIараш чакхдоахар ше йолга, халкъа авангардо санна гIулакхаш ше леладелга.

Партийнии паччахьалкхени органий функцешта юкъера доазув къоастадара хьалашка йиззаи хIанзара условеш чоте лоацаши марксистско - ленински хьехамах ког гIортолга а еш, мохк дегIаахара лоархIамегIарча дешашта теоретически разработка елга Iалашдеча, перестройка идеологи хьаеча, цунга гIоллеи наха юкъе беча организаторски балхага гIоллеи, цар дог ураоттадеш а са айдеш а, вай еррига дуккхача къамех латта общество дIахьалхашкахьа ахара нийсса, социалистически лостам луш йола общества авангард хиларах тарра юха дийнъе еза парте ленински концепци. Кердаяьккхача политически системa демократически механизмашка гIолла кадраш рационально дIа-юха увттаелга Iалашдеш йола кадрови политика чакхйоах парте. Паччахьалкхени боахамеи органашка, общественни организацешкеи къахьегама коллективашкеи болх беча коммунисташка гIолла чакхъяха еза КПСС-о ший политически лини. Парте гIулакхаш леладу Конституцеи советски законийи доазонашка.

Мехка а социализма а кхелаш къоастаярца дувзаденна долча перестройка дешаша дIадех парте кулгалдара лоархIам лакхбелгеи из ший декхар цо кхоачашдара мах белга кердача критерегIа делгеи.

Социалистически обществе кIоаргга деформацеш яь, из дегIаухилга бIарччача итташ шерашка сецадаь. Iалаьмате дукха нах боабаьи дийца варгвоацаш нравственни а, илейни а зе даьи йолча личноста культаца. сеца латтара хан-юкъашца дувзаденна дола цхьаккха а хIама дIахо йодача хана цIаккха а хьахулийтаргдац КПСС-о.

6. Конференце могабу кердача политически уйлан ларда тIа КПСС ЦК-ас дунеи халкъашта юкъе беш бола болх, Советски Союза машар беза гIулакхаш дунеи политикана юкъедахьара керда методаш. Дуне дегIаахара вIашдухьаленаш къоастаяраи конфликтни ситуацеш дIаяхараи долча политически гIулакхо мара адамаш дийна дусилгеи цар дIахора прогресси Iалашъеча шийна исторе тIадилла декхар кхоачашде СССР-а йола таро хьаелларгйоацилга бакъду.

Цу хьакъехьа конференце боккха мах бу социалистически мехкашцара интернациональни вIаши леладу гIулакхаш чIоагIдара, советско - американски отношенеш тоаяра, ерригача Европа процесс хьалхьоаяра, Азиатско-Тихоокеански регионе, Латински Америке, Африке бувзамаш дегIадоаладара йолча лаьрхIача лине а деш долча практически гIулакхий а, тIема блокех дIа ца кхетара Боламца, тайп-тайпарча политически партешцеи дунеи общественностацеи долча беркатеча бувзамий. Къамаш бартадахареи езаш йола строй харжа кортамукъа хиларeи принципаш тIа регионально конфликташ къоастаяра хьакъехьа йола ВIашагIкхийттача Къамий Организаце авторитет хьаллоацаш ду гIулакхаш могаду.

Конференце нийса лерхI РСМД хьакъехьара Договора, ядерни, химически, моллагIа долча тIема кхоачамех йола переговораш практически кIийлен тIа яхара никъ хьабийлла гуччахьара, конструктивни диалог яреи гераз дIадаккхареи наькъашка тIема кхерам дIабаккхара проблемана дола советски кулгалхой гIулакх.

Конференце йизза могаю женевски соглашенейи ший лоIамера, нейтральни, тIема блокех дIа ца кхийтта паччахьалкхе хиларах тарра цу вай лоалахо йолча Афганистанапарча гIулакхеи кIийлен тIа цигара эскар хьадаккхарах йола решени.

Арахьарча политика болх хила беза маьрша гIишлош хьалъяра, перестройкана мехка ресурсаш мукъаяхара тIехь-тIехьа дукхагIа дакъа лоацаш а общества демократизацеца айхха бувзабенна а, решенеш яреи уж кхоачашъяра тIахьожамеи процесс юкъе а йоалаеш.

ХIанзчул тIехьагIа дукхагIча даькъе еррига оборонни гIишлош хьалъелга нийсдаь хила деза дикала параметрашца — техникага, тIема Iилмага санна. Герзашцарча Низий составага а диллача. Советски паччахьалкхени цун союзникийи кхерамзле тешаме лораяра гаранти а луш, вай оборонительни доктринаца ма йоаггIара цIенхаштта хьалъе еза уж.

Перестройкана эш цун гуманистически чулоацам адекватни хьахьокхаш, советски общество вIаши пайдане цхьана къахьегарга а гонахьарча дуненца дуккхача тайпара демократически бувзамаш хиларга а ялара шерра никъ хьабеллаш йола арахьара политика.

Конференце бакъбу машараи социальни прогрессаи, кортамукъаленнеи демократенеи тIехьарча коммунистически болхлойи партей, дерригача общественни низий къовсам барт-цхьоагIо хилара бола КПСС никъ.

7. 20 миллион болча коммунистий эскара лоIам, советски халкъа овлангара хьашташ дIа а хьокхаш, конференце дIакхайкаду: парте тIагIертта а цхьа лостам болаш а кIоргъергья революционни перестройка процесс, Iалашдерга из юха ца ластийталга, долла хIама дергда цо де лерхIараш кхоачашдара.

Конференце тIахьех еррига парторганизацеш, беррига коммунисташи парте боацараши Даьхен кхелашта исторически лоархIам болча общество кердаяккхара процессашта кхы а хьинарегIа юкъебахара.

8. Конференце динза даргдоацаш лерхI шоаш хержача коммунистий цIерагIа конференце делегаташа йоалаьча ерригача хаьдда йолча предложенешкеи дехарашкеи, хIаьта иштта Тезисаш ювцача хана коллективнии индивидуальнии оттаьча предложнешкеи дешашкеи КПСС Центральни Комитет хьажанза яргйоацаш а хьежа хьахиннар массови информаце средствашка гIолла дIахайта дезаш а хилар.

(ДIахододар 2-ча оагIо тIа).

СОВЕТСКИ ОБЩЕСТВАНА ДЕМОКРАТИЗАЦИИ ПОЛИТИЧЕСКИ СИСТЕМАНА РЕФОРМЕИ ЯРАХ

(ДIахододар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

1. Перестройка, мохк революционни кердабаккхара, партийнии общественнии вахара демократизаци яра кхаь шера опыто ден повестка тIа оттадаьд политически системана кIоаргга реформа янза яргйоацаш хилара дош.

Советски паччахьалкхе хьахиннай пролетариата диктатура герз санна, хIаьта общественни дегIаахара белггаларча стале тIа яьлча, цунах халкъа юкъара паччахьалкхе хиннай. ХIанз хьалхашка латта декхар да советски паччахьалкхел биззача боараме из маIан долаш хулийталга, мехка дерригa гIулакхаш халкъон цун полномочни викалашеи къестаделга, бизза а действенни а цун тIахьожам болаш хулийталга.

Политически системана ергйола реформа, конференцена хетачогIа, ер дешаш къоастадара е лаьрхIа я:

— общества самоуправленена максимальни паргIато хьаеллар, гражданий, Iаьдала представительни органий, партийнии общественнии организацей, къахьегама коллективай инициатива йизза дегIайоалаяра дола хьал хьадар;

— ерригача классийн социальни группайн хьашташи лоIами демократически хьагучабаккхареи царна формированин яреи, Советски паччахьалкхен чурчеи арахьарчеи политике уж барта хилареи реализаци яреи механизм нийсъяр;

— хIара къами народности дIахо паргIатта дегIайоалаяра, интернациональни принципегIа цар доттагIали цхьатарра бокъонаш а йолаш цхьана гIулакхаш леладари чIоагIдара дола хьалаш Iалашдар;

— социалистически законности правопорядоки радикально чIоагIъяр, Iаьдала узурпации злоупотребленеши яра йола таронаш цIенъяь дIайоахаргйолаш, бюрократизманеи формализманеи эффективно духьала латтаргдолаш, гражданий конституционни бокъонаши паргIатонаши лораяра, хIаьта иштта обществагеи паччахьалкхенгеи диллача цар шоай декхараш кхоачашдара йола тешшаме гарантеш Iалашъергйолаш;

— общества политически авангард хиларах тарра Коммунистически парте лоархIама а халкъа Iаьдала организацин герзи хиларах тарра Советски паччахьалкхен лоархIама а ленински концепцега хьежжа партийнии паччахьалкхени органий функцешта юкъера доазув белггала къоастадар;

— хувцалуш доагIа чуреи дунен халкъашта юкъереи хьалаш, вахара ерригача сферашка социалистически демократеи самоуправленеи принципаш дегIайоалаяри юкъейоалаяри теркал а деш политически система шийн ханнахьа ше кердайоаккхилга Iалашдергдола эффективни механизм хьаяр.

Политически система реформа хила еза комплексни характер йолаш, цун еррига звеньяш чулоацаш, экономикерча а ерригача обществерча а перестройкаца цхьана координаци а йолаш кхоачашъергйолаш, хIаьта — ма могга лоаццача ханашка а еш.

2. Политически система реформа къоастам беш бола лостам — вай мехкарча социалистически паччахьалкхенеи самоуправленеи лард хиларах тарра халкъа депутатий Советий кара дизза Iаьдал хулга Iалашдар.

Конференце хиланза даргдоацаш лерхI Советий законодательни, управленчески, тIахьожама функцеш чIоагIъелга, цар дувцаргдолаш а къоастадергдолаш а паччахьалкхен, боахама, социально - культурни вахара дерригa лоархIамегIа дола дешаш дIалулга, исполнительни органашка а цар аппаратага а диллача хоржаш йолча органий кулгалдара положени юхаметтаоттаелга. Парте политика — экономически, социальни, къаман яр — чакхъяккха еза эггара хьалха халкъа викалий органашка гIолла.

Моттигерча гIулакхашта кулгалделга хийца эргадаккха деза самоуправлене, самофинансироване, самообеспечене, регионални хьашташ паччахьалкхен юкъарчарца барта доаладара принципегIа. Цу гIулакха хьаде деза подведомственни территореш комплексни дегIайоалаяра проблемаш къоастаеча Советий бехктокхами шоай лоIаме хилари Iалашдергдола реальни хьалаш. Цар хила еза чIоагIа, дуккхача хана лаьрхIача нормативай ларда тIа латта доходий источникаш, цар территореш тIарча ерригача предприятешкара хьадоагIар царна чу а доагIаш, экономически дегIаахараи бахача наьха вахар тоадараи, гонахьара среда лораяра, кхыдола тIехьатетта йиш йоаца дешаш къестадара эша средстваш Iоае, дополнительни доходех, цу даькъе бахача нахагара хьакхоачарех а, дегIаахара бюджетни йоаца фондаш вIашагIйохка, гIулакхах кхета а кхеташ боахама кулгалдарахи социалистически маькарал йолаш хиларахи кхаьча средстваш чIоагIа гарантеш а йолаш паргIатта дIаахийта еза цар.

Кердадаккха доагIа Советий болх вIаштIехьбоаккхилга: духхьал сессешка къестадеш долча дешай гом шербеза; Советашка, массазарча комиссешка, хоржамий округашка болх бара хан-ханахьа гIулакха тIарча а производственни а декхарех депутаташ мукъабоахилга белгалде деза, моттигера хьалаш теркал а деш шийн балха формеи методаши харжа закона доазонегIа йизза таро йолаш хIара Совет хиларга хьежжа леладе деза гIулакхаш. Исполкомаш вIашагIйохкача, исполкомий отделий, управленей, службай кулгалхой оттабечеи чIоагIбечеи хана цхьа правила а хинна дIаотта деза харжа массехк кандидатур отталега, къайлагIа голосовани елга, конкурсаш чакхйоаталга. Ерригача звеньех йолча Советий болх гласно беш, харжархошта массахана бIаргагуш хила беза.

Конференци тIехьа я, Iаьдала моттигерча органашка, юртареи поселковии ярашкара дIаиккхача, массахана болх беш йола Советий Президиумаши цхьаккха юкъера ца йоаккха ерригача Советашка къайлагIа кхаж тоссаш — цар председателаши харжара. Представительни органий лоархIам лакхбара гIо дергдар Советий председателий гIулакхаш тIа бахийта, дукхагIча хана, йоагI-йоагIача партийни комитетий хьалхара секретараш могабаро.

Ерригача ступенегIа йолча моттигашкарча Советий исполнительни комитетий членаш, хIаьта иштта цар отделийи управленейи кулгалхой, судахой, паччахьалкхен арбитраш, прокурораш йоаггIаш йолча Совета депутатий состава юкъеболхаш хила йиш яц. Цу тайпара принцип дIайоаржае йоагIар ССР Союза, союзни а, автономни а республикай правительства членашта а ведомствай кулгалхошта а юкъе.

ЛоархIаме демократически установлени хургья хержа дола гIулакхаш а, хIаьта иштта вIаштта шин хана Советаша хьежабеши чIоагIбеши нах увттабу гIулакхаш а дIалувцара доазув увттаделга юкъедоаладар.

Советий сий а влияни а юхаметтаоттаяра эшар да хIанз йолаш йола хоржама система холуш кердайоаккхилга. КПСС XXVII съезд хинначул тIехьагIа цу гIулакха тIа Iоаьча опыта позитивно мах а беш, конференце лерхIаш дар да дIахо аханза дарг ца хилар, боарамаш ца увттадеш кандидатураш белгалйоахалга, шерра а паргIатта а уж ювцалга, мандател дукхагIа бола кандидаташ хоржама бюллетенешка дIаязбар, хоржамий демократически процедура цIенхаштта лораяр, депутаташа хадданза отчеташ елга а уж юхабеха аьттув хулга а Iалаш а деш. Шерра полномочеш яла еза яхьа хьисапе депутаталла харжара бола кандидаташ хьакъостабара демократически форумаш а хинна дIаотта езача хоржамашта хьалхарча окружной собранешта. Бокъонца болх беш йола органаш а хинна дIаоттаргъя Советаш нагахьа санна цига хоржаш бола нах принципиальни, болаш, шерра паччахьалкхен кругозор йолаш, социалистически кердадовлара позицеш тIа чIоаггIа латташ, шоай харжархой бокъонца бола викалаш а хинна шоашта еннача бокъонех хьинаре пайда ийбе низ дIакхоачаргболаш хуле.

Конференце могаду халкъа депутатий ерригача Советашта полномочей цхьа юкъ — 5 шу — оттаелга.

КПСС ЦК Тезисех хиннача дискуссе яь итогаш а йийца, духхьал конференце уж йийца хилар теркал а деш, Iаьдала лакхерча органашта реконструкци е езилга лерхIаш ба делегаташ, хIаьта мехка Iаьдала лакхера орган СССР халкъа депутатий съезд хила езара тIехьа а ба уж, цун состава юкъе территориальни а къаман-территориальни а хоржамий округий делегаташца цхьана политически система керттерча звеной — парте, профсоюзий, комсомола, кхыча массови общественни, хIаьта иштта кооперативни, творчески, Iилман организацей викалаш бола центральни органий съездашка е пленумашка демократически наькъаца цар хержа депутаташ цун состава юкъе а боагIаш. ХIара шера шийн заседанешка гул а луш СССР халкъа депутатий съезда дувца могардар мехка вахара эггара лоархIамегIа дола конституционни, политически, социально-экономически дешаш. Кхы Iа яха дукха нах юкъебоагIаш йоацача шин палатах латта СССР Лакхехьара Совет вIашагIйолл съездо — массаза болх беш йола законодательни, распорядительни а тIахьожама а орган, къайлагIа кхаж а тоссаш хорж Лакхехьарча Совета председатель. Палаташ функциональни кара хIама доацаш хилар дIадаккха, массазарча комиссейи депутатийи болх кердача тайпара вIаштIехьбаккха беза.

Массе а тайпара кхыйолча ступений Советаш вIашагIйохкаш а цар болх вIаштIехьбоаккхаш а пайда ийбе беза кердача наькъех, из законодательстве чIоагI а деш.

3. Политически системана реформа яра лоархIамеча лостамех цаI гу конференцена доал дара децентрализаци ярахи, хIаьта иштта моттигий инициатива ма могга дукхагIа хулгеи уж шоай лоIаме хулгеи Iалашдергдолча бесса функцеши полномочеши кердача тайпара дIа-са екъарахи. Из деча юкъа нийсъялийта йиш яц ведомственность, местничество, центра функцеш кхоачашъелга Iалашде деза, хIана аьлча из ца дича хьабелгалъяла йиш яц социализма совленаш, кхоачашде йиш яц Iалальмате йоккхача дукккхача къамех латтача паччахьалкхен юкъарсоюзни хьашташ.

Конференце белгалдоах, боахама реформа еча а политически системана реформа еча а юкъа lакхлу чура а арахьара а политика чакхъяккхара, экономически а социально-культурни а дегIаахара планаши перспективни программаши оттаяраи кхоачашъяраи тIехьара СССР Министрий Совета лоархIам а бехктокхам а, СССР Лакхехьарча Совета лакхера исполнительни распорядительни орган из хиларах тарра.

Обществана демократизаци яро хьалхадоах ерригача паччахьалкхен аппарат чоалхазне яккхараи балха методаш эргаяхараи тIалеста хадданза болх бе безилга. СовленагIа йола звеньяш дIаяха, оптимальни боарамга дIакхоачабеш аппарате болх беш бола нах кIезигбе беза. Вайна эшаш яр я лакхача профессионализма кIийлен тIа вIашагIъелла, хIанзарча ханара информационни технологи шийн доалахьа йола, халкъо демократически тIахьожам лоаттабе, экономически а социальни а прогресс дIахьалхашкахьа кхахьа низ дIакхоачаш хургйола керда аппарат. Цу лостамагIа чакхбоаккхаш болча балха лоархIам пайдане болга белгал а доахаш, конференце могаду из сихбелга, доал дара система цхьаь цхьа звено перестройках дIакъоаста ца елга. Нийса хургда цаIйола, Iаьдала хержача органий доалахьа йола общественно - паччахьалкхен тIахьожама система мехка а вIашагIйоллар.

Политически системана реформа еш хьалхарча аргIана теркам тIаахийта беза СССР-е чудоагIача дерригача къамий, народностий цхьатарра бокъо йола вежарашха союз дIахо чIоагIъяра хьашташка хьежжа советски социалистически федераци дегIакхувлара дешашта.

4. Конференце чIоагIа принципиально лоархIаме дола гIулакх лоархI политически Iаьдал вIаштIехьдаккхара формаш ма ярра социализмаца йоагIаш йола социалистически правови паччахьалкхе хьаяр. Из декхар кхоачашделга советски сага ма могга дукхагIа бокъонаши паргIатонаши Iалашъярца, гражданина хьалхашка паччахьалкхе, паччахьалкхен хьалхашка гражданин бехктокхаме хилийтарца, закона лоархIам лакхбарца, из ерригача партийни, паччахьалкхен органаша, общественни организацеша, коллективаша, гражданаша правоохранительни органий эффективни балхаца цIенхаштта лорадарца айхха бувзам болаш да. Цу органий балха овлангара перестройка яр конференце лоаццача хана е лерхIача правови реформа тIум хинна дIаотта еза.

5. Политически система реформа лерхI общественни организацеш санна, йолча цун лоархIамерча звеньяшта перестройка е. Советски общества тайп-тайпарча наьха хьашташи дага латтараши довзийташ йолча профсоюзаша, комсомола, коопераце, кхалнаьха, ветерански, иштта кхыча организацеша, вай дерригача халкъа хьашташ органично вIашагIхотташ йола парте а паччахьалкхен а чуреи арахьареи политика хьакхоллара гIо ду.

Позитивни явленега санна хьажа доагIа, укх тIеххьарча хана, социалистически эргалонаш яра гIулакха гIо дара дола декхар шоашта хьалхашка увттаду цхьайола керда общественни ассоцнацеши объединенеши хьахиларга. Конференце цу цхьан ханна могабац общества социалистически устоеш йохаяра, къамаштеи расаштеи юкъера довнаш геттара хьалхьедара тIаберзабаь чакхбоаха моллагIа болх, тIеман, низбара, аморальноста санна дола гIулакхаш дIакхайкадар.

Общественни организацей балха лакха мах беш конференце белгалдаьккхар, цар вахара демократизаци е, шоай лоIаме хилари бехктокхами лакхбе, заорганизованность, формализм, шоай лоIаме хулачара мелал санна дола кхоачамбоацараш хаьдда эшаде дезалга. Парте шийн оагIорахьара ма могга новкъостал дергда общественни организацеша обществера шоаш дIалоацача моттига кердача тайпара уйла ергйолаш, шоай творчески потенциал хьинарегIа эргалоний процесса юкъеозаргйолаш, дIахо а перестройка яра никъ хьал а лоацаш халкъа юкъара патриотически болам дегIаухаргболаш.

Вай мехка исторически хьахинна цхьан партийни система хьалашка партереи обществереи паргIатача диалога, критикеи самокритикеи, самоконтрола, самооценка ца хаддаш болх беш йола механизм хилар — вахарера бокха лоархIам бола дош.

6. Парти социалистически общественни строя совленаш къьгга хьахьокхаш йолча къахьегамхой социальни бокъонаш чIоагIъяра хаьдда гIо де кийча я. Цу наькъа тIа доаха толамаш белгалдоахаргда леррагIа боахамий реформа кхоачашъяро, мохк социально-экономически дегIакхувлилга сихдаро. Цунца дувзаденна конференце белгалдоаккх къахьегама дисциплина чIоагIъе, болхлоша шоай производственни декхарашта сакхетамеи творческии наькъагIа кхоачашде дезалга. Юххера а хIара коллектива, хIара советски сага къахьегамца леладеча гIулакхах тийша да, обществос шийн членашта хилийта йиш йолча социальни хьал-тарон боарам а дикал а.

Политически бокъонаши граждачий шоай паргIатонаши шеръеча бокха лоархIам болаш хургда, законодательстве уж конституционни бокъонаши паргIатонаши кхоачашъяра порядок оттайича. Царна юкъе къаьстта моттиг дIалоац сага доалдеча дакъа лаца, моллагIча дешах шийна хетар дIаала, ди лелабе а ца лелабе а йиш хилара бокъонаша. Законо тешаме лораде деза гражданина сий, цун фусам, перепискай, телефонни къамаьлий, иштта кх. дI. къайленаш. Советски наьха бокъонаши паргIатонаши айхха бувзам болаш я граждански декхарашца, вай массане лорзагIа ца доалаш лархIа дезача законаца. Социалистически демократи цхьаккха дича шоашта товр де гIертарцеи бехктокхаме ца хиларцеи цхьана тарлургьяц.

7. Политически системана реформа яра толам белггалча боараме парте балхах тийша болаш лерхI конференце, еррига партийни организацеш, берригa коммунисташ декхарийла бу цунца дувзаденна увтта декхараш кхоачашдеча эггара хьинарегIа, творчески дакъа лаца. Реформа инициатор, вахаре из хьинаре чакхйоаккхар йолча парте гIулакхаца кхоачашъю болхлой класса. берригача къахьегамхой политически авангард хилара шийн мисси.

Вай хIанзарча хан-юкъа керттера башхало латт шийн чулоацамагIа меттел, методегIа а КПСС болх обществера парте кулгалдара лоархIамах йолча ленински концепцеца биззача боараме боагIаш хиларах. Хьалхарча аргIагIа цо дIадех паччахьалкхени боахамеи органий гIулакхаш партийни комитеташа шоаш хьатIанйиделга дIадаккхар, царех лаьца тела указанеш юкъейола партийни решенеш тIанйелга юкъера дIадаккхар, КПСС-о шийн политически курс чакхйоах общества вахаре тайп-тайпарча сферашка болх беш болча коммунисташка гIолла, яха принцип цIенхаштта лела а еш.

Таханарча ден декхар санна конференце оттаду партийни органий болх командно-приказной методегIа лелабелга кхы юхахургдоацаш дIадоаккхилга, демократически принципаш. СССР Конституце дIадехараши кхыдола законаши цIенхаштта кхоачашделга. Партийни политика кердача тайпара, дуккхача наха юкъе беча идейно-политическии организаторскии балха методаш чакхъяха могаргдолаш хиларга хьежжа къоастабе беза хIара партийни организаце балха боарам, партийни болхлой зрелость.

8. Перестройкеи общество кердайоаккхачеи КПСС авангардни лоархIам болаш хила йиш яц парте чурча вахара кIоаргга-демократизаци ца йича. Хьалхара декхар — дош дувцача хана хIаравар шийна хетар ала бокъо йолаш хилари дукхагIбараша решени тIаниййцачул тIехьагIа хьадечун цхьоагIо хилари чудоагIаш йолча демократически централизмах бола ленински кхетам бизза юхаметтаоттабар. Парте чура демократи кIоаргъяра де дезараш вIаштIехьа даха а чакхдаха а деза. КПСС еррига звеньяш партийни новкъосташха долча хьале, политикаи практически балхеи деррига актуальни дешаш хийцца дувцаргдолаш, критикаи самокритикаи, коллективизмаи хьаькъалца лелаеча дисциплинаи, хIаравар бехктокхаме волчеи хьале болх беш хургйолаш.

Боккха теркам тIабохийт конференце юххьанцара партийни организацей вахара демократизаци яра. Эггара хьалха уж шоай лоIамагIа хулга лакхде деза, лакхехьара еча регламентацех мукъа а йоахаш, хоржаш йолча партийни органий, первични партийни организацей секретарий авторитет чIоагIъе еза, цар балха стимулировани ергйола хьалаш хьакхолла, партийций цхьадолча даькъан пассивность дIаяккха еза. Конференце белгалдоаккх, партийни комитетий балха коммунисташ юкъеозара боарам партийни балха овлангара перестройка яро, парте чура демократи дегIайоалаяро, халкъа социалистически самоуправлени дIаоттаяро дIадехарашка хежжа боацилга. ХIара коммунист перестройкана, вай общества революционни хувцара тIехьара къовсамхо хила веза.

Демократизаци хьокхаяла еза керда членаш КПСС-е хьачуэцар санна йолча лоархIамерча процессах а. Хаьдда дIадаккха деза хьалхалатта, инициативни нах парте дIаэцара кIезига искусственни новкъарленаш еш доаца «разнарядка» наькъагIа партийни мугIараш хьалдизара регулировани елга. Парте водачун гIулакхий мах хоадабеча лархIа езаш йола керттера критереш — цун политически позици, перестройке цо реально лоаца дакъа, гIулакхацара отношени, моральни облик. Из деш объективно чоте лаца деза къахьегама коллективана хетар, парте, дIаэцарах дола дешаш хьайийллача партийни собране дувца деза.

9. Парте демократизаци яра керттерча лостамегIа лоархI конференце решенеш коллегиально ювцара а тIаэцара а ленински принцип биззача боараме юхаметтаоттаяр. Хилийта йиш яц, партийни аппарата хержача органашта хьалхара гIулакхаш леладелга, коммунистий лоархIам собранешка хиларга а белгалбаьча кандидаташтеи кийчъяьча резолюцей проекташтеи тIехьа кулг айдарга кхоачаш мара ца хулга. Хувца беза партийни собранейи партийни комитетий пленумийи чулоацам, лакхде деза цар гIулакх, политически кулгалдареи идейно-кхетам балареи даькъера проблемаш критически а конструктивни а къестаергйолаш.

ЦК Политбюро балхаца КПСС ЦК членаша дакъалоацалга шердара, Центральни Комитета Пленумашка ханханнахьа Политбюро отчеташкеи информацешкеи ладувгIара, ЦК членаш чу а боагIаш, чурчеи арахьарчеи политика тайп-тайпарча лостамегIа йола комиссеш хьаяра ше тIехьа хилар хьайоах конференце.

Партийни вахара демократизаци яро дIадех ерригача партийни организацей, цар кулгалдара органий балха тIа мамогга дукхагIдар гуччахьа хулга. Конференце хьаллоац партийни комитетий пленумий стенограммаши, иштта партийнии общественнии вахаре доккхийча дешай хьакъехьа тIаэца кийчдеча соцамий проекташи кепаеттарах йола предложени.

Парте чура отношенеш кердайоахача къаьстта лоархIаме я парте хержа йола органаш. Конференце теркам тIабохийт парте райкомий, горкомий, окружкомий, обкомий, крайкомий, союзни республикай компартей ЦК-ай бюроша шоай комитеташтеи парткомаштеи хьалхашка, партийни бюроша — шоай юххьанцарча, цеховой партийни организацешта хьалхашка хан-ханнахьа отчеташ йинзаяргйоацаш хилара. Цунца коммунистий бокъо я шоаш хержа, шийн декхарех лоархIа ца веш е шийн хIама лохдаь вола саг юхавакkха, ца хулача доале, еррига хержа хинна орган юхахаржа.

Демократизаци еча хьалашка цIенхаштта кердаяккха еза парте кадрови политика. Кадраш хьахаржареи дIахьа нийсъяреи формально-номенклатурни подход пайдана йоацача яьннай. Цу даькъе партийни комитеташа беча балха керттера метод хила еза, кадраш кийчъелга а царна переподготовка елга а, демократически процедурашка хьежжа кулгалдара гIулакхаш тIа уж хьожабе таро а хургйолаш царна кхетам лулга.

10. Конференцена керттерча лоархIаме хет партерча хоржамий процесса демократизаци елга. Ерригача — КПСС ЦК кхаччалца йолча — партийни комитетий членаши секретараши хоржаш хилча, кандидатураш шерра ювцалга а къайлагIа кхадж тоссалга а, йолча мандател совгIа бола кандидаташ бюллетенаш тIа дIаязбе таро хулийталга Iалашде деза. Нийса долаш лархIа деза конференце е съезде бохийта делегаташ харжарца цхьан ханна лакхе латтача партийни органа составе йолча кандидатура хьакъехьа предложени яла партийни организацей бокъо хилар, тIеххьара дош алга конференце е съезда делегаташка а долаш.

Конференце хьаллоац — ЦК-гара денз парте райкомашка кхаччалца йолча — хержача партийни органий полномочей цаIйола — 5 шу — ха оттае аьнна йола предложени. Из полномочей ха тоъал йIаьха хилар теркал а деш, практикана юкъедоаладе мегаргдар-кх 2—3 шу массаза доала партийни конференцеш елга, юкъ-юкъе — ткъаь процентага кхоачаш — партийни комитетий состав кердаяккха царна бокъо а луш. Из КПСС Ерригсоюзни конференцена а доагIаш да.

Парте кадровой корпусе застой ца хилийтара йола лоархIаме гаранти хила еза хержача должностий хоржамаш а даь гIулакхаш тIа йоаккхаш йола ха боарам оттабаь хилар. Конференце хилча бакъахьа хургдолаш лоархI хургйолча КПСС отчетно-хоржамий кампанега денз ер правило юкъейоалаяр: партийни комитетий берригa а бюро членаши секретараши, КПСС ЦК Политбюро членаш а КПСС ЦК Генеральни секретарь а тIехь, цу должноста тIа оттаьча шин ханал тIех вIаштта харжа йиш йоацаш.

11. Партера тIахьожама-ревизионни болх тоабара, субъективизмана, самоуправствана духьала, сага личнии а цIаьхха нийсденнача гIулакхаша а партийни политикана Iоткъам бергбоацаш тешшаме гаранти хулга Iалашдара вIашагIтоха могаю цаIйола тIахьожама орган — КПСС Центральни тIахьожама-ревизионни комисси, цунга гIолла йоагIаш йола органаш моттигашка хьа а еш, КПСС ЦК-ра КПК, КПСС Центральни ревизионни комисси, моттигашкарча организацей партийни ревизионни комиссеш дIа а йоахаш.

12. Перестройка хьалашка партийни комитетий а паччахьалкхен, боахама органий а функцеш доазув оттадаь къоастаяро боккхача лоархIаме а дий дIаоттаду партийни аппарате хувцамаш дара дош. Партийни комитетий аппарата структура политически кулгалделга чIоагIдара дешашта дизза жоп луш, перестройка кердача этапе де лерхIараша ма яххара хила езаш лерхI конференце. Партийни аппарата реорганизаци елга, цхьан ханна из ше кIезига еш, цун балха эффективность лакхъелга гарггарча хана чакхдаккха деза. ЛоарзагIа ца йоалийташ чакхъяха еза партийни аппарат хержача органашта кара а подотчетни а хилара принцип.

13. Политически системана йола реформа — боккха а хала а болх ба, цо дIадехаргда бехктохкаме партийни решенеши, СССР Конституцеча, союзнии автономнии республикай конституцешта, иштта КПСС Устава юкъе хоадамболлаш хувцамаш делга чулоацаш йола, йоккхий законодательни акташи тIаэцалга.

ЙоагI-йоагIача паччахьалкхен Iаьдала органашка, управленешка, массови общественни организацешка болх беча коммунисташта конференце могаду советски обществана демократизаци яра а политически системана реформа яра а, КПСС XIX Ерригсоюзни конференце къоабалъяь йола программа кхоачашъяра дииза мелдаргдоацар де.

(ДIахододар хургда).

XIX ЕРРИГСОЮЗНИ ПАРТКОНФЕРЕНЦЕ РЕШЕНЕШ IОМАЕШ...

Республикерча къахьегама коллективашка чIоагIа теркам тIабохийташ Iомаю КПСС XIX Ерригсоюзни конференце материалаш. Советски наьха вахара хьалаш кхы а дикагIа хилийтара уж тIаерзаяь йолга кхетаду цар.

Къаьстта бехктокхаме декхараш латт тахан пропагандисташта, политинформаторашта, агитаторашта хьалхашка. Из декхар дика кхетаду Грозненски № 5 йолча пассажирски автопредприяте пропагандиста Исраилов Лаьчас.

Цо болхлой дIаккхетаргболча тайпара дIайовзийт XIX Ерригсоюзни партийни конференце КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева яь доклад, цига яь выступленеш, конференце резолюцеш.

СУРТА ТIА: пропагандист Л. Исраилов предприяте къахьегамхошца аргIанара беседа еш ва.

И. ПЛИЕВА сурт.

Хьалхара зIийргаш

ЧIоагIа теркам тIабохийташ ла а дийгIар йийша а йийшар аз XIX Ерригсоюзни партконференце КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева яь доклади делегатий выступленеши. Цига белгалдаьха ма хиллара, гласностои демократизацеи вай вахар кердадоаккхаш латт, наьха къахьегамеи творческии хьинар айдаьд, граждански сакхетам лакхбаьб.

ХIаьта уж позицеш кхы дIа ца хецаш лорае еза вай.

Конференце цIаккха а ца хиннача тайпара гуччахьара къамаьл хинначул тIехьагIа, селлара лоархIаме решенеш цига тIанийцачул тIехьагIа тешам болл перестройка идеяш котъяргхиларах.

Тхоай балха тIа из шаьра хоалу тхона. ХIанзчул ши шу хьалха районе эггара тIехьабусачарех бар тха совхоза боахам. Цхьанна а хьокхамагIа паччахьалкхен задани кхоачашйицар. Лакха дар хьайбай продукци яккхарга дIадодар. Бакъда, укх тIехьарча шера вIалла довзаргдоацаш хувцадалар хьал. Из дерригa а хьахилар совхоза кердача кулгалхоша керттера теркам наьха къахьегамеи бытеи хьалаш тоадара, сага фактора лоархIам лакхбара тIаберзабаьндаь.

Иштта хIанзле хьайбаш Iа доаккхаргдолча хьатIаэзай 570 тонн йол, 3000 тонн силос еллай, хIаьта шера йоагIар 4000 тонн мара яц, хIанз кийчъяьр миссел шозза дукхагIа силос кийчъе вIаштIехьдаргдолаш да гIулакх.

Цу дерригнеша тешаву укх шера хIара хьайбана лаьрхIача 30 центнер доакъара единица кийчъе вIаштIехьдаргхиларах. ХIанз санна дика лаьттадац тха гIулакхаш цу даькъе.

Совхоза болхлошта лаьрхIа хьалдеш да шиша квартира йола массехк цIа. Укхаза цхьа кердадар юкъедоаладаьд оаха: дояркашта, скотникашта уж балха болча моттига ма хулла гаргагIа хургдолаш ду цIенош.

Уж дерригa дика гIулакхаш тхона хетачогIа перестройка хьалхара зIийргаш да.

А. ЧИЛИЕВ.
Назрановски района «Маяк» яхача совхоза партбюро секретарь.

нн. Т. Я. Ованесована,
В. А. Руденкона,
Э. Н. Точилина,
Г. Г. Трудковна
«НГIАССР мехкдаьтта чакхдоахачеи мехкдаьттахимически промышленноста заслуженни болхло» яха сийлен цIи яларах дола

Нохч ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Мехкдаьтта чакхдоахачеи мехкдаьттахимически промышленносте доккхий гIулакхаш карагIдувларахи общественни вахаре хьинаре дакъа лацарахи «Нохч-ГIалгIай АССР мехкдаьтта чакхдоахачеи мехкдаьттахимически промышленноста заслуженни болхло» яха сийлен цIи лойла:

Ованесова Тамара Яковлевна — «Грознефтехим» ПО «Грозгипронефтехим» яхача института технологически отдела проекта керттерча инженера.

Руденко Василий Алексеевича — «Грознефтехим» ПО ГрозНИИ керттерча метролога.

Точилин Элю Николаевича — «Грознефтехим» ПО ГрозНИИ опытни завода керттерча инженера заместитела.

Трудков Геннадий Георгиевича — «Грознефтехим» ПО «Грозгипронефтехим» института монтажни отдела начальника.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный.
1988 шера 24 июне.

Вежарий вIашагIкхийттаб

Надтеречни района Мекен-юрта дика бовзаш ба Сентябриевгlар Бислани Аслани. Юкъера школа яьккхачул тIехьагIа Советски Эскаре гIулакх де вахар Бислан.

1987 шера Даьхен декхар дIадала вахар Аслан а. Бислан укх шера цIавенав.

Дукха ха йоаццаш, тIемеи политически даькъе отличник хиларах командоване лоацца отпуск а енна цIавера Аслан.

СУРТА ТIА: Аслани Бислани.

М. САИДОВА сурт.

ХЬАДУВЛА, ДАГАДОВЛА ВАЙ!

ХIАНА ДIАУХ ЮРТАРА КАГИРХОЙ?

Са 75 шу даьннад. Айса йоккхаргйола ха со укх дунен чу яьккха вала воал. Цхьабакъда, сона бе-башха да дезалаштеи дезалий дезалаштеи вай фу дутаргда. Юртабоахама къахьегамхошта лерттIа вахара, бытовой а салаIара а хьалаш вIаштIехьдахар айхха дувзаденна да юрта кадраш дIачIоагIъяра проблемаца. Долче, Кхачан программа толаме кхоачашъярца а.

ХIанз тха района юрташка баха нах цIенош хьалде лаьттан дакъа ца хиларах, цIагIа хьайбаши гIонна боахами лелабе йиш ца хиларах городашка баха дIаух. Хьаэцаргъя вай, масала, тха Наьсар-Кертера Ноябрьски яха улица. Укхаза бахача дукхача наьха дезал городашка Назране а Грозне а Iеш ба.

ХIана дIаух юртара кагирхой? Укхаза хьаде хIама дац царна, шоай доалахьа боахам дIаболабе моттиг яц. Шера-шера гоннахьа юрта юхе кхоачаш латт оахамаш. Хьайбаш доажаде моттиг йисаяц. Дукха хьайбаш леладе мога ца деш, застой йолча шерашка тIаийдаь хинна соцамаш дIадаьхачул тIехьагIа, хеталора, наха цунах сихха пайда а эцаш шоай доалахьа дукхагIа доахан, жа леладе уж болалургба, аьнна. Амма, цу даькъе кхы Iаяха хувцаденна хIама дац, е хIанзарча хьалашка хувцалургхилара догдоахилга а яц. Наьсар-Керте бахача наьха цаI мара йоаца дегаондо яр дода хий чакхдоала юрта юккъе цаI мара йоаца майда. Цу тIа шоай доахан а жа а дIалехкар цар. Из майда, иштта юртарча бераашта стадион а яр. Цхьабакъда, массава а цец а воаккхаш, юрт духьала йоллашехьа индивидуальни застройщикашта дIаелар из тIеххьара майда чIегилг, района кулгалхоша. Лаьтташ дIадекъача хана цу гIулакхца вIашагIъеллача комиссес яьхад застройщикашка сихагIа шоай цIенош хьалдий довла, хIана аьлча, тIехьагIа укхаза хьал ца дайта мег, решени юхаяккха тарлу.

Эхь-юхь дайнача наьха гIулакх дециий из? Ала деза, из майда шинна а оагIорахьара хьасташ доахкаш я. Цудухьа, цу майда тIа гIишлош хьалйича талха тарлу юрта экономически хьал.

Сона хетачох, хьатIакхаьчай совхозашта тIехь дIачIоагIдаьча лаьтташта инвентаризаци е еза ха. ХIана аьлча, къайлагIа цхьаннахьа а дIаяздаь е учете доаца лаьтташ леладу совхозаша. Уж хьагучадахара вIашагIйолла еза партийни советски органаш, юртара депутаташ, цу юрташка баха нах юкъе а боагIаш йола компетентни комиссеш. ХIаьта цу комиссеш хьагучадаьха совхозаша совлен леладу лаьтташ дIадала деза бахача наха цIенош хьалдара а хьайбаш доажадара а. Иштта мара, кхы хабарех, къоастаергьяц из проблема. Иштта мара хIама кхетаргьяц тха района цхьаболча бюрократашта, чакхъяргьяц перестройка.

Кхоаненна уйла а ца еш, шоашта цхьан сахьата, дийнахьа болча пайдана Iалам хIалакдерашкара законома яххара жоп хьадеха деза.

О. ПОШЕВ,
Назрановски района Наьсар-Керте вахар.

РЕДАКЦЕГАРА: Редакце дайтача письмо тIа О. Пошева ювцар лоархIаме проблема я, цхьан Наьсар-Керте бахача наха хинна а ца Iеш. Проблема хьалхьоаярал совгIа, цо хьалхадоах, шийна хетачох, из къоастаергйола наькъаш а. ТIаккха, шоана фу хет цох, газет дешараш? Наьсар-Керте а кхыча юрташка бахача нахагара а, халкъа депутаташкара редакцес дех О. Пошева письмох лаьца шоашта хетачох яздар. Бакъахьа хургдар цу хьакъехьа шоай дош района партийни советски кулгалхоша оаларе а.

Тхо хьежаш да шун письмошка.

Ца малар—вахара хьисап

НИЗАШ ВIАШАГIТЕХА

Хронически алкоголизмах кхийттача лазарах цамогаш бола нах берзабс лаьрхIа йола дарбана — къахьегама учрежденеш зулам дар хьалхе а соцадара лоархIамеча формех цаI я. ХIаьта миштта хила еза профилакторий? Тха ЛТП йоаггIаш йола производственни база йий? Фу де деза алкоголизмаца лоаттабеча къовсама медицински средстваши методаши эргаьхьа тоаяра?

Профилакторе хьалй хIанзара дарбан - производственни база. Дарба ду вай мехка медицински Iилмо даьхача эггара кердагIча мулех пайда а ийбеш. Укхаза меттаоттаю цахаддаш корта бохабу малараш меларах толхаяь могашал. Дарба дераш берригаш а Iалашбаьб дика алапи телача балхаца. Цар таро я шоай дезалашта новкъостал де.

Дувца хала дале а, бакъда, тхо долча дарба де хьакухвлачарна юкъе дукха ба кагирхой. Корта бохабу малараш мелача кагирхой вахара хьисап техкачул тIехьагIа оаха белгалдир кхувшвоагIар, зIамига саг малара тIакхувш хилара бахьанаш, цу хана из лазар мел кхераме да. Корта бохабеча маларах кхувшвоагIар лораве веза 11 шу даьлча денз 19 шерага кхаччалца. ДукхагIча даькъе цу юкъа чам боаккх маларах зIамигача саго. Цул тIехьагIа харцахьа хIамаш леладеча наха юкъе а нийсвеле, каст-каста корта бохабу малараш мела волалу.

Оаха зийнад, корта бохабу малараш мела кагий нах хьалхе а кертагIа талхалга, дов цар эхь-эздел, хьинаре а цхьа лостам болаш а хIама хьадара тIера хилац.

Цхьа масал доаладергда аз. ЛТП дарба деш вар 20 шу даьнна зIамига саг К. Духхьашха укхаза из кхаьчар II-ча стаде хронически алкоголик а волаш. Хьалкхийнав да воацаш, нана ший берага хьожаш хиннаяц. Школе деша вагIаш новкъостий хиннабац, цун, цхьаккха а хIаманца безам хиннабац. Шийх визза саг лоархIаш хиннавац цо. «Нах сол тIех ба-кх», яха уйла чуесса хиннав кхувшвоагIар. Школа йистеяьккхаяц, професси йолаш хиннавац.

Корта бохабеча маларах кхийттав кхойтта шу даьлча. 17 шу даьлча денз каст-каста мела волавеннав, хIаьта 18 шу даьлча цахаддаш, мела волавеннав. Цун нанас хьадувцачох, делкъа ха хиллалца вижа улл, цул тIехьагIа малар мела волалу. Вехача бирса а кхераме а хул, дIааьнна цхьаккха хIама лац. Веха воацача хана хIама дагадоагIаш хилац, мIаьдвенна хул. Ший лоIамагIа дарба де раьза хиланзар. Цудухьа дарбанкъахьегама профилакторе дIахьожавир из. ХIанз укхаза дарба даь ваьннав. Ше хьалха леладаьр дIа а даькка, керда вахар дIадоладаьд. ЛТП цо Iомайир токара говзал. Профилактореа араваьнначул тIехьа гIа саг а йоалаяь заводе балха эттав. Малар дитад.

Хьожаргда вай, хIана кхоач уж юха а цу ден тIа? Дарба даьраш тходолчара дIаух малар сага шийна, гаргарча а гонахьарча а наха зулам долгах чIоаггIа тийша а тийша, из кхета а даь. Аз майрра аргда: профилакторе дарба дайтача сага вIалла а безам хилац юха а малар доладе. ТIаккха, дарба даь ваьнначул тIехьагIа хьалха ше лийннача ваьхача наха юкъекхоач саг. Уж ба дезал, новкъостий, лоалахой, балхара нах. Кийча бий уж, критически моттиг нийсъелча цун оагIув хьаллаца, новкъостал эшаш вола саг тIаэца? Тха пациенташ нийсбеннача коллективашка кхетадеш хила деза уж хIамаш, царна гонахьа хьаде деза пьяницаши алкоголикаши ловргбоаца хьал. ТIаккха мара тIадаргдац профилакторе оаха дIадийна «ги».

Ф. КОЦОЕВА,
ЛТП керттера лор, НохчГIалгIай АССР заслуженни лор, подполковник.

Цхьан письмон лерагIа

ТIАДАМ ОТТАБЕ ХЬАЛХА ДА

Грозненски № 1 йолча совхоза водитель хиннача, хIанз пенсе вахача Магомадов Дауда цIагIара телефон йоха йолаелар соахка. ХIаьта 1987 шера ноябрь бетта вIалла болх ца беш сецар. Дауд тийша вар из сихха тоаергхиларах. Цхьабакъда, массехк бутт байра Грозненски телефонни станце ший аппарат тоаяр дехаш ухаш, телефонаш етташ. Массаза а Д. Магомадовга телефонни станци транзитни узелгара хьаухар тешамболийташ дола цхьа жоп: «КIеззига сатоха. Юртарча телефонни сета наха гIулакх деча цехера монтераш боагIаргба шоана. Шо цаIаш хинна мича Iа телефонаш еха».

Бакъда. Болх ца беш йола телефонаш юрта кхы а яр. Амма цунах Д. Магомадовна хулаш пайда бацар. Сийлахь - боккхача Даймехка тIема ветеран, Ленинграда блокада лайна а тIем тIа хала чов яь а вола Дауд моллагIча хана больнице кхача тарлора. ТIаккха мишта ехаргья Грознера «Скорая помощь», нагахьа санна телефон болх беш ца хилча?

Иштта дIадоладелар цунна хьовзам а бсхам а бу денош. Ший хьаьналча къахьегамца юртахошта хьалхашка сий даьккха, 1986 шерага кхаччалца укх совхозе болх баь ветеран дуккхача учрежденей, организацей хьакимаш болча ихар новкъостал дар дехаш. Из хилар ший совхоза профкоме, райисполкоме, республикански военкомате, парте Грозненски райкоме. Цхьачар новкъостал дергда оалар, хIаьта вокхар цхьаккха жоп а ца луш вутар. ДIаухар кIираш, бетташ. Амма хувцалуш хIама дацар. Телефон, хьалха санна болх а ца беш латтар. ТIаккха юха а перо бе болл ветерана. Цо язду кхыча инстанцешка. Царех цхьа письмо «Сердало» кхаьчар. Редакци юкъееначул тIехьагIа тахка а техка, цу хьакъехьа жоп дайтар КПСС Грозненски райкома хьалхарча секретара Х. Витушева. Цо яздора: «ХIанз Д. Магомадов вахача юртарча телефонни сета реконструкци еш латт. Цхьан юкъа цун квартирера телефон тоаяьй. ХIаьта кердача АТС-а абоненташ дIатехачул тIехьагIа. Сийлахь-боккхача Даймехка тIема ветерана Магомадов Дауда квартире телефонни бувзам бокъонца меттаоттабергба».

Редакци хьежар парте райкомо дайтача каьхата тIа белгалъяьккхача номерагIа Даудага телефон дIатоха. Цхьабакъда, цунах хIама хиланзар. Абонент жоп луш вацар. Цул тIехьагIа редакце задани а енна Д. Магомадова цIагIа хилар укх мугIарий автор. Дауд Магомедовича бакъдир ший телефона номер хийцалга а апрель бетта денз из болх бе йолаенналга а.

Бувзам меттаоттабаьб, телефон хIанз болх беш я. ХIаьта телефоно болх ца беча юкъа Д. Магомадова дIачутийна ахча тIехьатIадоагIача бетташка дIалоархIаргдолаш да. Хетаргахьа, цу тIа тIадам оттабе хьалха да. Малав биззача 5 бетта волокита а яь, ветерана хьовзам баьрашта таIазар дергдар? Сел дукха организацеш, учрежденеш юкъейоалаялла доккха хIама мича дар из, нагахьа санна А. Казаревича кулгалдеча Грозненски городской телефонни станце юртарча телефонни сеташта гIулакх деча цеха болхлоша шоай декхар диззаи цIенеи кхоачашдаьдаларе, цамогаш волча ветерана телефон тоае дукха хIама мича эшар.

Н. ОЛИМПИЕВ,
тха штате воаца корреспондент.

ПИСЬМОШ

ГIулакх дикагIа ду

Хувцамаш хулаш латт Назранерча перекресткера тIахьожама диспетчерски пункта балха тIа. ХьалхагIа дукха нах хулар цига транспорт сецаеш. Цар фу дора, паччахьалкхенна мел пайда бора хац сона, бакъда шокарч етташ, цIе диск духьал тувсаш дукха-м сецайора цар гаьнара уха а моттигера а автобусаш, таксеш, мухь кхухьа автомашинаш.

ХIанз царех цхьаккха саг бIаргагац укхаза. Сов бола нах сокращене бахийтаб, балха стиль эргаьккхай, алапеш а паччахьалкхен кассе дIачудолхача сомашка хьежжа хургдолаш вIаштIехьдаьккхад гIулакх. Нах кIезигагIа бале а, хьалха КРС контролераш укхаза болх беш хиннача ханарчул билетех хьанийду ахча дукхагIа дIачутел хIанз кассе. ДIабахача пхе бетта 110 процент кхоачашъяьй план, сменни ши кассири цхьа диспетчери мара воаццаше.

— Хьабе болх дукхагIа бале а, аттагIа хет тхона хIанз, — аьлар диспетчера Костоев ИсмаIалас. — хIана аьлча, цхьаннена шоллагIвар бIара а хьежаш, болх хьабара тIера боацараш а нийслора тхона юкъе. Цунга хьежжа тхогара гIулакх а кIезигагIа дIакхоачар пассажирашта, водителашта. Лоацца аьлча, контролераша тхона а паччахьалкхенна а беш пайда бацар. ХIанз нах чIоагIа раьза ба оаха беча балха.

Да а да из иштта. Автобуса тIа болх беш волча сона сайна а хоалуш да из. Тхона, водителашта, я хIанз дуккха паргIатагIа я: кIезигагIа юкъелелх тха балха тIахьожамхой, хабараш дувцаш пассажираш гоабац. эхь-эздел дукхагIа да. Сиха гIулакх ду пассажирашта кассираша Нальгиев Iалиханеи, Албаков Мухьмадеи.

Ю. ЦОЛОЕВ,
Назрановски АТП водитель.

ЦАI САННА БЕРРИГАШ...

Совхоз йиллача денз соахка духхьашха кхоачашийр тха боахамо паччахьалкхенна комсаш дIаялара план. Цхьа бригада йисанзар из культура кхеяра задани кхоачаш ца еш.

Карарча пятилетка дIадахача шин шера итогегIа хьалха я тха йиълагIа бригада. Цхьабакъда, соахка Бурчаев Хьамида, Аслаханов Вахас кулгалду ши бригада хьалха а ялийта оаха кхоалагIа моттиг мара яккханзар. КхоалагIча моттигах цхьаболчар кхоачам бергбар. Цхьабакъда, тхо гIаддигац цу гIулакхо. Шу чакхдоаллаше баьча балха анализ а яь, болх кхы а тоабара мероприятеш оттайир. Царга хьежжа чакхдоаккхаш да хIанз комсашта Iунал деш оаха мел дер. Иштта хьаьнала къахьегача тха коллектива болхлоех, гIулакхех дувца безам ба са.

Толам баккха безам бале, моллагIча балха сагагара дIадех шийна ховш мел дар оарцагI а даькка, хьаькъалца хьаьнала къахьегалга. Иштачарех ба тха бригадера Эскерханова Зинеи Яхихаджиева Малхиши. Шоай балхах доккхал ду царех хIаране. Лац цар бе-башха доацаш, хьадечох дог ца лаза нах. Цар шоаш а низ дIакхоачар деш къахьег, декхараш дика кхоачашделга кхычаргара а хьадех.

Ца ховш гIалаташ нийсдалийтача наха болх карабербзабе, цун къайленаш Iомае, шоашта могар деш новкъостал ду. Цхьаволчо хьехам баларал совгIа, практически гIо а ду.

Дукха ха яц, масала, Эслаева Медни тха коллективе ена. Юххьанца ка ялацар цун балха тIа, де дезар ца ховш дукха гIалаташ нийсдолийтар. Цхьабараашта мотт хала дац-кх комсий гаьнаш яIа, шпалерах уж хьалъехка. Да а дац, цу балхий говзал караерзаьрашта, йоккха опыт Iоаяьрашта. ХIаьта комсий га, масала, яIа цунна малагIча оагIорахьара тIаваха веза ховш воацачоа?! Атта дац. Цудухьа къонача йоIа новкъостал дар шоашта хьатIаийцар Эскерханова Зинаси Яхихаджиева Малхишеи. Бутт балалехьа Iомайир цар из дикагIа хьувкъаргйолаш комсашта мишта, малагIа, маца Iуналде деза. ХIаьта хIанз, ханага диллача шийл дукха йоккхагIа йоацача ший нешал лоадама тIехьа ца юсаш къахьегаш а я Медни.

Комсомолка Эскерханова Зинай сурт, производства хьалхалаттачун санна, совхоза сийлен Улга тIа хьалтеха доал. ДоагIаш даь сий да из. Комсаш кхеяра ше тIаийду социалистически декхараш хадданза тIеххкхоачашду цо.

Хьадечох дог лазаш саг ва Сулейманов Ахьмад а. Болхлочун сий лакха лоаттаду цо, кхычарна масалаш телаш къахьег. Из волча участке дерригa вIаштIехьа хургхиларах шек вала везац. ХIаьта а бригада совет каст-каста хьожаш хул цо а кхычар а дечунга. Цхьанне гIалат далийталехьа сага хьалхе а новкъостал дича дикагIа да, аьнна, хет совета.

С.-Э. МУЦАЕВ,
Гудермесски района «Белореченский» совхоза бригадир.

ШИ ИСТОРИ—ШИ ВАХАР

Сискал, кIодар, гIалмакхий чай дукха ца дезаш вайна юкъе саг хургвий-те?

— Ма чам болаш я-кх, — оалаш хезад сона, — Барсукерча хьара эхьача жуврах яь сискал...

Цхьан хана Наьсара хи тIа ткъаь вурийтта хьайра хиннай, царех хIанз йисар цаI мара яц. БIаь шу долаш я из а.

Масса кулг кхийттад цун жувра Iоабеча яьшках, мел дукха жувр наха дIабихьаб цу чура. Сов къаьна йолаш, сов дукха наха дийттача кулгех лак хьекхача санна шаьръенна къег из. Вай республике кIеззига я цу тайпара хьаьраш, вай историй тайпара памятник лархIа йиш йолаш я из.

Хьайра хIанз чIоагIа тоаезаш яр. ХIаьта из чуйоагIача «Назрановский» совхоза кулгалхоша Iаяха дукха теркал а яц из. Е-м йоагIар. Цар цун маца новкъостал дергда хара ловра тхона. Хин хьаьро охьаш йолча хьажкIий, жуврах яь сискал а чамболаш хул.

Хьаьрхо а дикавар нийсвеннав укхаза. Из ва укх ткъаь пхиъ шера цу хьайра тIа болх беш хьавоагIа Сукиев Хизарий Яхьъя. ТIом болча хана Гаьннарча Малхбоале японцашта духьал лаьттача дивизе мугIарашка хиннав из. Цига парте а вахар Яхьъя. Каст-каста дагабох цунна ший новкъостий комсомольцаш Цороев Дауд, Оздоева Сахар, вежарий СапралиевгIар.

Яхьъяйна ший болх дика бовз, чIоагIа баркал оал цунна наха. Из ва юрта Совета депутат. Дукха грамоташ, деза совгIаташ тийннад цунна.

Из хьайра а цун хьаьрхо а — ши истори, ши вахар да ше-ший наькъаш а долаш. ХIаьта а тахан вIашидувзаденнад уж, тахан а наха накъа а доал.

Р. МАИСИГОВ,
МГУ журналистика факультета студент.

Новкъостал дех

МАЛАШ-Б ЧОАЛ КОГ БЕТТАРАШ?

Укх шера март бетта денз цхьаь цхьан дийнахьа лерттIа газеташ, журналаш, письмош, кхыйола корреспонденци хьакхачийтаяц тха юрта бахача нахага. Цу хана денз оаха дукха каьхаташ яздир Назрановски районни бувзама узела кулгалхошка, кхыча районни инстанцешка. Цхьабакъда, гIулакх меттахьа даьннадац. Тха юртарча бувзама отделене дахача, тхога оал: «Почтальон вац. Шоашта ханханнахьа почта хьакхахьар дезе, оашош почтальон хьалаха».

МалагIа да хьалха хиннача тха юртарча почтальона дIахо болх бе ца тигара бахьан? Из хаттар оаха дир нах раьза а болаш, цIенеи дикеи ший болх лелабеш хиннача почтальонага Часыгова Раяйга. Цо аьлар:

— Цхьаккха йоахо ца ешше, хIанзалца болх баьбар аз. Сона хьалац лаьрххIа барзкъаш, транспорт, кхыдар. Тха кулгалхоша сона эшаш дола хьалаш вIаштIехьа ца дахар-м ловргдар аз, амма укх шера март бетта алапи тIера Iодаьккхачахьа, болх бе раьза яц со.

Оаха кхетадеш хIама дац юртарча отделене а района бувзама узела а кулгалхоша леладер. Тахан перестройкас дIадехара-м кхыдар ма дий. Болх дика а тешшаме а хьабераашта цар къахьегамга хьежжа алапи дIатела ма йоахий. Цудухьа тхога хьаттача, тахан почтальона болх дIа ца бохийтараш цун кулгалхой шоаш ба. Тха Яндаре йоккха юрт я, массанахьа а дац асфальт билла наькъаш. ХIаьта, транспорт а йоацаш почта дIахьа кхахьа хала да почтальона.

Из ца ховш ба-те бувзама узела кулгалхой? Банне а бац. Долче, гIулакх лерттIа дIа ца дохийтараш а цунна чоалког беттараш а уж ба.

Х. БАРХАНОЕВ,
А. ДАУРБЕКОВ,
С. ХАМХОЕВ,
М. БЕКБОТОВ,
М. КИТИЕВ,
берригa а письмон кIала кулг яздаьр ва Назрановски района Яндаре яхача юрта ваха 12 саг.

Дукха шераш да Барханоев Хьусен Малгобекски района М. Горьке цIерагIча совхозе болх беш вола. КIезига хьинар дIаденнадац цо ялат чуэцара. Цун лаьттанна болла безам даьхено белгалбаьккхар «За трудовое отличие» яхача медалаца, дуккхача сийлен грамоташца, ахчан премешца.

Укх шера юха а совхоза кхашка бIаргаго йиш я цун «Дон-1500» яха комбайн. Мукх чуэцача къахьегаш ва из, хIара дийнахьа планаш тIеххкхоачаш а еш. ХIаьта Хьусена штурвальни волаш болх беш ва цун воI Тимур. Из ворхIлагIча классе дешархо ва.

СУРТА ТIА: комбайнер Хь. Барханоев, штурвальни Тимур.

Б. БАБХОЕВА сурт.

ТЕССА БИТА НИКЪ

Хьамсара редакци, хьогара гIо а дехаш, язду оаха ер каьхат. Тхо болх беш да «Чечингавтотранс» паччахьалкхен объединенена чуйоагIача цхьоалагIча Грозненски пассажирски автотранспортни предприяте (ГПАП-1). Тайп-тайпарча маршрутех пассажираш дIахьа кхувлача автобусаш тIа болх беш да тхо. Ханал хьалха къалургва, дегах лазар кхетаргда тхо дIа-хьа лелача наькъашка пассажираш дIа-юха кхувлаш болча водителашта. Транспорт лела йиш йоацача хьала тIа эттаб Грозненски консервни завода юхера дIаболабелча денз Петропавловски поворот йолча кхаччалца бола асфальтови никъ. Духхьал цу участке йох автобусаш, каглу рессораш, кхыйола оатхалаш. Из бахьан долаш наькъагIа баха арабаьнна пассажираш тIера Iо а баьха, кхыча транспорта тIехьа а тессаш, предприяте юха чукхувла езаш хул тха автобусаш. Из гIулакх чIоагIа Iаткъ паччахьалкхен план кхоачашъяра.

Цхьаккха тайпа да воацаш ба-теш из никъ? Малавтеш цунна ремонт е езар? Нагахьа санна автобусаш ца йохаш йисача а, оаха, из никъ бахьан долаш график телхаярах, пассажирашта чIоагIа бохам бу. Автобусаш хьакхача е яха езача дIакхача тIехьа хIана йисай, яхаш пассажираша тхога гIар еш, уж тхона тайп-тайпарча партийни советски органашка леткъаш дукха моттигаш нийслу. Цу даькъе уж бехке ба ала гIертац тхо, царна мича хов наькъаш во хиларах тхо тIехьа дисадий.

ХIаьта тхо а мичад цу гIулакха бехке. Вай мехка шерра перестройка яржаш латтача хьалашка цхьаккха дича а ла мегаргдолаш дац лакхе белгалдаьха кхоачамбоацараш. Из хIанз мукъагIа кхетадича бакъахьа да цу наькъа доалде дезача дорожникаша. Автотранспортни предприятеш самофинансированеи йиззача хозрасчетеи кердача системага яьнна болх беча хана цхьаккха дича а ла мегаргдолаш дац пассажирски транспорт дIа-хьа лелара баргал етташ дола уж гIулакхаш. Долче, тхо дог тийша да лакхе латтача партийни советски органаша доагIаш дар дорожникашкара хьадехаргхиларах.

В. ИЗАЙДАЕВ,
Я. БАТЫРОВ,
Л. БАКРИЕВ,
С. ГАИРБЕКОВ,
каьхата кIал кулгаш яздаьд нийс водитело.

ХАРЦАХЬА ЛЕЛАРАШ... ШЕК БАЦ

Тхона, «Грознефтеоргсинтез» объединенена чуйоагIача предприятей охрана болхлошта, хIара денна хоалу дикагIча оагIорахьа хулаш латта хувцамаш. Дикка кIезигбеннаб корта бохабу малараш мелараш, кIезигагIа телхаю къахьегама распорядок. Цхьабакъда, халахете а, цу даькъе овлангара денз хувцамаш хиннад аьлча нийса хургдац. Къахьегама дисциплина телхаяр, къоалаш дар хIанз а дIададьннадац. ХIара дийнахьа са истола тIа Iодуж пропускной режим телхае, къоалаш де гIертачарех дола хоамаш.

Лакхе аз белгал ма даккхара, корта бохабу малараш тикашка кIезигагIа дохк. ХIаьта а тха сотрудникий каст-каста сецабе безаш хул корта бохабу малараш менна бола завода болхлой. Духхьал укх шера хьалхарча квартале объединене предприятей проходнойшка хьалаьцав 40 менна вехаи корта бохабу малар заводе дIачудахьа гIерташи вола саг. Царех ахаш В. И. Ленинеи Н. Анисимовеи цIерагIча Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводашкара ба.

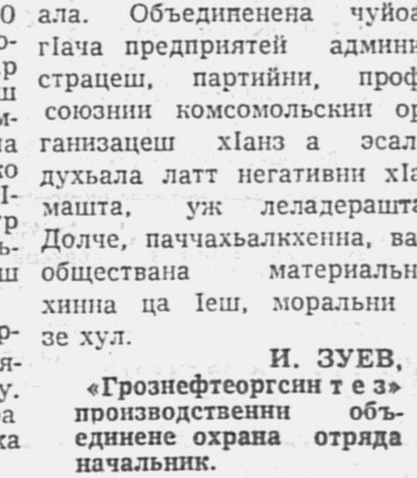
Медвытрезвителашка санна, тха а ба тхоай массазара клиенташ. Масала, укх шера 5-ча январе менна вехa волаш хьалаьцар Н. Анисимова цIерагIча мехкдаьтта чакхдоахача завода хьалхарча цеха болхло Маслов Виктор. Бакъда, из дош цун коллективе теркалданзар. ХIаьта дукха ха ялалехьа, 26-ча феврале, В. Маслов цIаькха а гучаваьлар кхо шуша чхьагIар предприяте коа чудахьа гIерташ. Охрана болхлоша цIаькха а хоам бир завода кадрай отделага. Тхо тешаш дар харцваьннача хIанз мукъагIа таIазар дергхиларах. Амма, В. Маслов бутт балалехьа юха а дикка менна волаш гучаваьлар завода проходной наIарашка. Маца соцаве дагаба-хьогI № 1 йолча цеха кулгалхой чурваьнна «рекордсмен».

Хетаргахьа, корта бохабеча маларашта тIехьабаьннача цхьаболча наьха цIагIа мела йиш хилац, царна из ца мегитандаь. Цхьабакъда, производстве цу тайпара бокъо шортта йолаш ба уж. Кхыча тайпара миштта кхетае йоагIа ер факташ: 5 шуша чхьагIар заводе чухьоча хана хьалаьцав В. Маслова балхара новкъост А. Клыстов, 2,5 литр чхьагIар дахьаш воагIа СССР 50 шу дизара цIерагIча химзавода болхло Ю. Князев, Н. Анисимова цIерагIча завода № 3 йолча цеха болхло М. Помедова (из чхьагIар чакхдаккха гIертарал совгIа, ше а менна яр).

Тха практико хьахьокхаш ма хиллара, пьяницаштеи алкоголикаштеи цу гIулакха аьттув болаш йола моттиг я В. И. Ленина цIерагIа мехкдаьтта чакхдоаха завод. Масала, Г-43-107 яха установка хьалъеча ийс шуша «Вермут» яха чхьагIар а дахьаш воагIачара хьалаьцар гIишлонхо З. Мухаров. Бакъда, хьалхарча квартале цу хьакъехьа «рекорд» оттаяьр вар С. Трапезников. Цунна карагIдаьлар 10 шуша (!) «шмурдяк» балха хьая. ХIаьта хаьхоша из шийгара дIадаккхарах чIоагIа корзагIваьнна, раьза воацаш а вар.

ХIанз а болаш ба объединене предприятешка цIена болх а баь хьанйцача алапех безам боаца кхоачамбаь нах. Цар лечкъаеш аракхухьаш, шоашта деташ нийсъенна хIама. Иштта В. И. Ленина цIерагIча завода № 10 йолча цеха болхло А. Николаев лочкъабаь цхьа эзар кирпич арахьа гIерташ вар. «Грознефтехимремстрой» треста № 4 йолча «СРСУ» болхло А. Левченко СССР 50 шу дизара цIерагIча химзаводера 18 метр турбаш а нйца водачара лаьцар. Цул совнаха масалаш кхы а...

Укх шера хьалхарча квартале объединене предприятешка хьалацан 1854 къу. Лочкъаьхьа, царгара хьалхьаяхьаь 5316 сома маьхьа хIамаш.

Гуш ма-хиллара, укхаза хьалха да корта бохабеча маларашца, прогульщикашца, къоалдерашца къовсам лоаттабара гIулакх тоаденнад, ала. Объединенена чуйоагIача предприятей администрацеш, партийни, профсоюзнии комсомольски организацеш хIанз а эсала духьала латт негативни хIамашта, уж леладерашта. Долче, пачхаьалкхенна, вай обществана материальни хинна ца Iеш, моральни а зе хул.

И. ЗУЕВ,
«Грознефтеоргсинтез» производственни объединене охрана отряда начальник.